

Východiskom spracovania témy sú zvukové záznamy komunikácie detí v neoficiálnom styku. Spontánny dialóg sa v literatúre posudzuje ako celok v protiklade k umelému (epickému, dramatickému) dialógu. Usilovali sme sa o zachytenie spontánnych komunikátov v najrozmanitejších komunikačných situáciách a zistili sme, že autentický dialóg je vnútorne diferencovaný. Spontánne hovorené prejavy detí klasifikujeme takto:

- situatívny dialóg – voľný (bezprostredný, prirodzený, ničím neobmedzený vo výbere témy ani v jazykových prostriedkoch, späť najmä s hrou detí, prípadne vychádzajúci z akéhokoľvek situatívneho podnetu),
- situatívny dialóg – modelový (dialóg detí je síce spontánny, ale jeho stavbu ovplyvňujú isté vzory alebo pravidlá; napríklad komunikácia dospelých, televízne programy, pravidlá jazykových hier),
- sprievodný dialóg – tematické zložky súvisia alebo nesúvisia s práve prebiehajúcou činnosťou (dialóg počas kreslenia),
- predmetový dialóg – kolektívny monológ alebo dialóg, ktorého repliky sú relatívne samostatnými monologickými výpoveďami s výraznými prvkami egocentrizmu,
- voľná dramatizácia (improvizovaná dramatizácia bez vplyvu predlohy, s vysokou mierou tverivosti a fantázie detí, prípadne s príležitostným využitím rozprávkového textu).

Teoretickým východiskom práce je sémantická klasifikácia slovies v Dynamike slovnej zásoby súčasnej slovenčiny (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989, s. 139–169), sémantická analýza verb dicendi (Nemcová, 1990), klasifikácia slovies pohybu (Ružičková, 1982) a sémantická analýza predponového slovesa (Sekaninová, 1980).

Rozborom zachyteného materiálu sme dospeli k nasledujúcim zisteniam.

1. V každom type detského dialógu výrazne prevažujú časovo lokalizované slovesá nad sémantickou skupinou časovo nelokalizovaných slovies a aj vnútorná diferencácia je pestrejšia v skupine slovies s relevantným príznakom časovej lokalizovanosti. V skupine časovo lokalizovaných slovies domínujú **dynamické slovesá**, pričom dynamické procesy a dynamické udalosti majú približne rovnaké zastúpenie. Využitie jednotlivých sémantických skupín v komunikácii nie je rovnomerné. Preferovanie dynamického pred statickým sa výrazne prejavuje v komunikačnom vyťažení tých sémantických skupín slovies, ktoré najviac zodpovedajú ich chápaniu ako dynamických príznakov – z **dynamických procesov** sú najviac zastúpené slovesá pohybu, z **dynamických udalostí** vlastne kauzativa.

Bohaté zastúpenie verb movendi však neznamená ich pestrosť a ani presnosť v pomenovaní pohybu. Najvyššou frekvenciou sa vyznačuje sloveso *ísť*, čo vyplýva z toho, že je obsahovo chudobné, a preto rozsahom použitia široké. Význam tohto slovesa sa špecifikuje jeho zapojením do syntagmatických vzťahov (*išli sme na sánkách – sánkovali sme sa; išli sme do vzduchu – vyleteli sme; išli sme dolu kopcom – spúšťali sme sa; išli sme do drábej izby – premiestnili sme sa; ideme ďalej – pokračujeme*). S podobnou konkretizáciou významu v kontexte sa stretávame i pri slovese *chodiť* (*večer chodili všelike – ťúľali sa; chodíme cez prázdniny k babke – navštevujeme, prázdninujeme*).

Z ostatných slovies so sémantickým komponentom **pohyb v prostredí** sme v reči detí zaregistrovali len najšpeciebniejšie (*letieť, plávať, okúpať sa = zaplávať sa*).

Ukazuje sa, že v komunikácii o pohybe si deti najviac všimajú jeho smer a jazykovými prostriedkami dokážu presne vyjadriť:

- smer dopredu bez špecifikácie – *odniesť, prejsť*
- pohyb okolo bodu – *krížiť, otočiť sa*
- smer z bodu alebo z ohraničeného priestoru dopredu – *vyjsť, vybehnúť, odbočiť, vypadnúť, zmiznúť = odísť*
- smer dopredu do istého priestoru – *doraziť, prísť, prichádzať, vrátiť sa, naraziť, nastupovať*
- smer nahor – *vstať, liezť, driapať sa, skákať*
- smer nadol – *zošplhať sa, zoskočiť, spadnúť, spustiť sa, pristáť, zletieť*
- smerovanie deja z rozličných strán na jedno miesto – *zbierať, zísť sa*.

Ostatné sémantické triedy slovies pohybu sú v reči detí zastúpené (okrem slovies pohybu cez prekážku), ale sú menej špecifikované ako smerové slovesá. **Prostriedok pohybu** je buď implicitne obsiahnutý v slovese (*lyžovať sa, sánkovať sa, korčuľovať sa*) alebo je vyjadrený samostatnou lexémou spolu so slovesom širokého rozsahu (*ísť vlakom*). Z triedy slovies, označujúcich **pohyb agensa istým typom kroku**, deti v spontánnej komunikácii používajú tie, v ktorých sú relevantnými sémantickými komponentmi technika a rytmus pohybu, teda vonkajšie prejavy pohybu (*tancovať, cvičiť, navštevovať, kotúľať sa, plaziť sa*). Psychický alebo fyzický stav, ktorý spôsob pohybu ovplyvňuje, v slovesách detí obsiahnutý nebýva. **Rýchlosť pohybu** je súčasťou triedy slovies, ktorej všeobecným reprezentantom je sloveso *bežať* (*utekať, ponáhľať sa, rozbehnúť sa, naháňať sa, šviháť, prebehnúť sa*). Miera rýchlosti býva spresnená adverbiom (*Nemohol som rýchlo utekať*...).

Zo sémantickej klasifikácie verb movendi vychodí, že ak deti komunikujú o pohybe, v slovese implicitne vyjadrujú predovšetkým smer, prostriedok, rytmus, techniku a rýchlosť pohybu. Naopak slovesá, v ktorých sú tieto sémantické komponenty irelevantné, v detskom dialógu buď absentujú (napr. slovesá pohybu cez prekážku), alebo sú v slovnej zásobe detí istým spôsobom periférne:

- Ich výskyt je sústredený v komunikátoch s nižšou mierou spontánnosti a väčším vplyvom predlohy (napr. slovesá vyjadrujúce pohyb po ploche – *ťúľať sa, vandrovať, putovať* nachádzame iba v kolektívnom monológovi vychádzajúcom z rozprávkového textu), alebo
- sú zastúpené len najšpeciebniejšími slovesami so širokým rozsahom použitia a konkretizáciou v texte (slovesá vyjadrujúce pohyb agensa v prostredí – *ísť, chodiť, letieť, plávať*).

Sekundárne pohybové slovesá sú v dialogickej komunikácii detí zastúpené triedou **nepretržitý dotyk agensa s objektom** (*nieť, klásť, ľahať, tlačiť, miešať, zasúvať, nasadiť si, odkladať, ukladať si, vyberať, zobrať*) a **dotyk objektu s prostredím** (*vyhodit', odkopnúť, vysypať, vymeniť, vypluť*). Sekundárne pohybové slovesá tvoria podľa našej mienky plynulý prechod ku kauzativným slovesám, pretože zmena miesta spôsobená agensom (sekundárne pohybové slovesá) je tiež zámerou činnosťou smerujúcou ku kvalitatívnej zmene (kauzativne slovesá).